

Jancsó Miklós, a modern magyar filmművészet talán ma is legtöbbet vitatott alakja szeptember végén volt hatvanéves. Néhány európai országban már hosszabb ideje nem vitás, hogy Jancsó a jelenkori filmművészet kimagasló képviselője, s igaz, nem egy szakkritikus hangoztatott már nálunk is, mégis úgy tűnik, a befogadói tolerancia s az elemző tisztelgés éppen most, a jubileum alkalmából találta meg érvényes viszonyát a rendező életművével. A

Filmvilág

szeptemberi számában négy, Jancsó művét tárgyaló írást is olvashatunk — melyek külön-külön, a maguk módján egyaránt izgalmasak. Zsugán István születésnapján beszéltetésére Jancsót a filmrendező „belső” életútját kíséri végig, kitérve a műhelymunka részleteire, Filmkészítési módszerének változásáról és lényegéről a következőképpen vall Jancsó Miklós (tudatosan vállalva a nouvelle vague és Antonioni filmjeinek hatását): „...egyre következetesebben alkalmaztuk a »belső vágást«, aminek a lényege, hogy nem snittel a kamera, hanem állandóan mozog, s permanensen mozog a színész is — egy soha meg nem nyugvó folyamat révén igyekeztünk a képsorok belső dinamizmusát megteremteni. ... A történeteket nem... a pszichológizáló módszerrel mondtuk el, hanem magával a sztori struktúrájával, akár a népmesékben.” A továbbiakban érdekességeket tudhatunk meg Jancsó forgatási módszereiről, a színházhoz és a televízióhoz való viszonyáról. Nemeskürty István Jancsó pályakezdetéről közöl információkat, Kézdi Kovács Zsolt pedig a filmrendező stílusának alakulását kíséri végig, kronológiai sorrendbe véve az e szempontból fontosabb filmeket. Találó megállapításai közül ragadjuk ki a Magyar rapzódia s az Allegro barbaro értékelését: „Összegzés lett ez a film... Az idő, ez a filmen könyörtelenül egységes valami, összegződik és bomlik fel anélkül, hogy a tér egysége megbomlana.” — Ágh Attila „Modernizáció és tradíció” című írása Jancsót, a kelet-európai foglalkozik. Véleménye szerint Jancsó Miklós a filmkamerával történelmet ír, ezért filmjei megkívánják, hogy „történetírásként” is megítéltesenek.

Értékelése szerint a Jancsó-életmű a „történetíró” filmművészet felnőtté válását és az irodalom monopóliumának látványos megtörését jelenti, „a nemzeti sorsközösség és történelmi azonosulás problematikájának rangos képi megfogalmazásával”.

Rendkívül izgalmas, érdekesítő történelmi visszaemlékezésről közöl a

Valóság

októberi száma, Bokor Péter interjút Mester Miklóssal. A felvétel 1977-ben készült, Mester Miklós harmincévi „hallgatás” után lépett a nyilvánosság elé, s mondta el személyes élményeit az 1944. március 19. és október 15. közötti eseményekről (Mester Miklós a földreform híveként a kormányért tagja volt. A reform elmaradása miatt lépett be Imrédy Béla „Magyar Megújulás Párt”-jába. Április végétől a Sztójay-kormány vallás- és közoktatási minisztériumának politikai államtitkára, s a Lakatos-kormány hivatalba lépése után is ezen a poszton maradt. Mindvégig közvetlen kapcsolatban állt Ambrózy Gyulával, a kormányzó kabinetiroda főnökével.) Mester Miklós visszaemlékezéseiben „belső” információkat kapunk az Imrédy-párt március 19-i üléséről, majd az ország német megszállásának a magyar politikai életre tett hatásáról. Ugyanakkor értékes adalékokat

A nemzetek önrendelkezési joga

(Lenin vitája az ökonomistákkal)

A vita 1916-ban zajlott Lenin és az ún. ökonomisták között — tulajdonképpen Pjotakovról és Radekről van itt szó — azért fontos az időpont hangsúlyozása, mert e nélkül nem érthetjük meg Lenin vitapartnereinek álláspontját. Oroszország az I. világháború ezen időszakában harcoló ország, mint az antant cordial tagja, ellenben rendszere jellegét tekintve a legdiktatórikusabb Európában, az igazsághoz azonban hozzátartozik az a tény, hogy már a XIX. század utolsó harmadában forradalmi erjedés indult el az országban. Ezzel kapcsolatban utalni szeretnék Marx, Engels Oroszországgal foglalkozó cikkeire és ezeknek a magyar marxisták által adott kitűnő értékeléseire [1]

A vita első pontja a „háborúk” és a „haza védelmének” a kérdésében vallott különböző nézetekből fakad.

Pjotakov írja: „Ez a követelés (ti: a nemzetek önrendelkezési joga) egyenesen szociálpatriotizmusra vezet és megmagyarázza, hogy a haza védelmének, »áruló» [2] jelszava olyan következtetés, amely a legteljesebb logikai tör-

vényszerűséggel levonható a nemzetek önrendelkezési jogából... A haza védelme esküdt ellenségeink fegyvertárához tartozik... Semmiképpen sem vagyunk hajlandók megérteni, hogyan lehet egyidejűleg a haza védelme ellen és az önrendelkezés mellett állást foglalni.” [3]

Válaszában a fő hangsúlyt Lenin a háború igazi lényegének a megértésére helyezi ha például az igazi lényeg az idegen nemzeti iga lerázása, akkor az elnyomott állam vagy nemzet részéről a háború haladó jellegű, ha a gyarmatok újra felosztása, a zsákmányon való osztzkodás, idegen területek elrablása a fő cél (ilyen az 1914—1916-os háború), akkor a haza védelméről szóló frázis „merő népámitás”. Összefoglalva, erről a pontról Lenin a következőket írja: „A nemzetek önrendelkezése egyértelmű a teljes nemzeti felszabadulásért, a teljes függetlenségért, az annexiók ellen folytatott harcra és az ilyen harcra — bármilyen formában nyilvánkozik is meg, a felkelést vagy háborút is beleértve — a szocialisták nem zárkóznak el, ha szocialisták akarunk maradni.”

Nagyon érdekes képet ad az új korszak értelmezéséről — az imperializmus — amelyben „ha konkrétan akarunk lenni” az országoknak legalább három típusát kell megkülönböztetnünk, az önrendelkezés kérdésében. [4] Az első típusos Nyugat-Európának (és Amerikának) azok a fejlett országai tartoznak, ahol a nemzeti mozgalom a múlté. A másodikhoz Kelet-Európa tartozik, ahol a nemzeti mozgalom a jelen kérdése. A harmadikhoz a fegyveres mozgalmak és a gyarmatok tartoznak, ahol a nemzeti mozgalom jelentős mértékben a jövő kérdése.

„Igaz-e ez vagy sem? Pjotakovnak ezt kellett volna bírálania. De ő még csak észre sem veszi, hol vannak az elméleti kérdések! Nem látja hogy amíg téziseink említett tételét — a három típusról — meg nem döntötte — mármint azazt megdönteni nem lehet, mert igaz — addig a korszakról való minden bölcselkedés pontosan olyan, mint amikor valaki „csapokd” a karjával, de nem sújt le.” [5]

A cikk utolsó részében még egy nagyon fontos dologra szeretnék kitérni, a szocialista forradalom vizsgálatára. Radek és társa kifejti, hogy — Lenin és szorosabb köre — a szociális [6] forradalmat, mint az egész világ proletárijainak egyesült akcióját, akik felrágják a burzsoáz állam határait, ledöntik a határoszlopokat, felrobbantják a nemzeti közösséget és megteremtik az osztályközösséget Az ökonomisták Marx és Engels idevonatkozó trászainak két lehetőségét veszik elő, mégpedig azt, hogy: „a szocialista forrada-

lom egy időben és világméretben győz”, a másik „ha Nyugat-Európa fejlett országaiban győz”. Akármelyik alternatíva következik be, a nemzetek elhalásának folyamata indul meg és a nemzeti ismérvek megszűnnek. Lenin alapos és kimerítő pontossággal válaszolt: „A szocialista forradalom nem lehet az egész világ proletárijainak egyesült akciója, azon az egyszerű oknál fogva, hogy a legtöbb ország és a föld lakosságának többsége ezideig nem is áll a tőkés fejlődés fokán. A szocializmust nem az egész világ, hanem a fejlett kapitalizmus fejlődési fokát elérte kisebbségben levő országok proletárijainak egyesült akciója fogja megvalósítani.”

Láthatjuk hogy Leninnél is bejön a marxi tanítás Nyugat-Európa vonatkozó tétele, Lenin elismeri és többször le is írja, hogy ezekben az országokban a nemzeti közösséget fel kell robbantani és az osztályközösséget kell megteremteni, de ezen túl lépve „más a helyzet Európa egész keleti felében és a gyarmatokon, meg a fegyvermozgalmakon.

Az ilyen nemzeteknek még megvannak objektíve általános nemzeti feladataik, neveztessen demokratikus feladataik, az idegen nemzeti uralom lerázására irányuló törekvéseik”.

A probléma tömör összefoglalása Lenin megfogalmazásában:

„A polgári demokratizmus kiharásításán keresztül kell haladnunk a proletáriátusnak a burzsoázia és az opportunizmus ellen való szocialista és következetesen demokratikus megszervezése felé. Más út nincs. Más kiút — nem kiút. A marxizmus nem ismer más megoldást, mint ahogy a valóságos élet sem ismer. A nemzetek különválását és szabad egyesülését nem szabad képlegtén elintéznünk és nem kell félünk attól, hogy ez „beszennyezi” a „tiszta” gazdasági feladatokat.” [7]

(Folytatjuk)

JEGYZETEK:

- [1] Marx: A jobbágyág megszűntetésének kérdése Oroszországban, MEM 12. kötet 550. o.; Engels: Az oroszországi helyzet, MEM 17. kötet 263. o.; Engels: Oroszország részlet a Távol-Keleten, MEM 12. kötet 581. o.; Engels: „Üszög” — 1894 (Az oroszországi társadalmi viszonyokról) MEM 18. kötet; Karsai László: Marx és Engels a nemzetiségi kérdésről (Oroszországra vonatkozó részlet), Magyar Filozófiai Szemle, 1980/3. Karsai László: A terrorizmus kérdése Oroszországban, Világosság, 1977/2.
- [2] Az epés idézőjel Pjotakovtól származik.
- [3] Sajnos Pjotakov cikke nem teljes egészében áll rendelkezésemre.
- [4] T. Lenin Feladványában.
- [5] Lenin Összes művei 30. kötet 87. o.
- [6] Az ökonomisták használták írásukban ezt a megfogalmazást.
- [7] Lenin Összes művei 30. kötet 72—73. o.

VINNAI GYŐZŐ

Fratti: A nagy trükk

Nyilvánvaló, hogy Mario Fratti „A nagy trükk” című bűnügyi tragikomédiája — melyet a Kis-színház társulata Magyarországon először vitt színpadra — elsősorban annak a közönségre tekint az igényét elégítheti ki, amelyik Ruszt József meghatározása szerint „kikapcsolódni jár” a színházba. Ilyen megfontolás alapján semmiképpen sem kifogásolható a krimi bemutatása, főként, ha figyelembe vesszük, hogy a Cymbeline-nél, tehát egy valószínűleg más ízlést kiszolgáló darabbal párhuzamosan játsszák a Kis-színház művészei. A műsorterv ilyen, strukturálása már csak azért is szerencsés, mert Fratti krimije kifejezetten és csakis bűnügyi tárgyú, tehát valóban „könnyű” darab. Mert bár tele van bölcs szándékú és feltehetően tapasztalatlan alapuló morális intenciókkal, ezek megmaradnak a női nemre vagy a férfi-nő kapcsolatra vonatkozó bombasztok szintjén. [Nem szeretném, ha bárki is félreértene, magam sem várom egy krimitől ilyen-olyan, az emberi léthelyzetre illeszthető gondolati formák megjelenítését, de mivel példák erre is akadnak — vö. R. Chandler s annak jó „tanítványa” NatROID (Tandori Dezső) — fenti megjegyzésem szükségszerű.]

Egy háromszereplős darab esetében, ráadásul ha közülük az egyik lényegében csak a történet utolsó harmadában van jelen, az előadás minőségét szükségképpen a szereplők (színészek) egymáshoz való, tehát partneri kapcsolata határozza meg. Az előadás a néző számára csak abban az esetben válhat élvezhetővé, ha a szereplők együtt teszik azzá. Ez a partneri együttműködés a Kis-színház előadásában — sajnos — csak időnként jött létre a két, lényegében mindvégig színen levő szereplő, Kirk (Vass Gábor) és Diana (Má-

riáss Melinda) között. Ahogy a két alak a darabbeli szituációban egymásra van utalva, úgy a két színész is csak akkor tudja „elvinni” az előadást, ha egymásra támaszkodnak, hiszen ki mindenképp. A mozdulatok, a helyváltoztatások, a hangsúlyok egymást kiegészítő, egymásnak felelő ritmikája adhatja csak meg az előadás egészének „harmonia”-ját. Ez kevés alkalommal, s ekkor is rövid időre következik be. Vass Gábor például érthetetlenül gyengén kezd, hogy aztán a második rész elején — amikor például a hazatérő Warrennek előadja a „történetek” — igazán belelendülve az előadás mindenképpen legjobb perceit adja. Ekkor viszont már a Warren doktor szerepét alakító Bagó László a partnere, aki se hogy sem találja meg a kellő ritmust (mozgásban és beszédtechnikaiban sem) a partneri együttműködéshez. Mária Melinda asszonyisága szinte mindenütt hiteles, szerepvezetése azonban — összességében — nem egyenletes, s itt-ott bizonytalan, kód ingadozása leplezésére nemegyszer használ sablonos megoldásokat. A nem egyenletes szerepvezetést — s ez mindhárom színészre jellemző, ha nem egyforma módon is — sajátlatos módon éppen a „krimi” szenved meg: kevés a kifejezetten „izgalmas” pillanat, pedig ez alapvető műfaji követelmény.

Felix László rendezése óvako-dik a műfajból (bűnügyi tragikomédia) esetlegesen adódó túlzásoktól: sem a „horror”, sem a „fekete humor” felé nem mozdítja el az előadást. Pedig mindkét lehetőséget hordozza a darab — más kérdés, hogy ezek akceptálása ízlés kérdése is lehet.

Összességében azt mondhatni: pontosabb szerepvétéssel, kidolgozottabb szerepműveléssel mindenképpen élvezhető krimivé tehető „A nagy trükk”, s erre — a bemutató előadás alapján — végül is megvan a remény.

B. GY.

Kórushangverseny az aulában

A VII. zenei világnap tiszteletére október 4-én az aulában kórushangversenyt rendezett a JATE Köznevelődési Titkársága és a Ságvári Endre Gyakorló Gimnázium.

Érdekes és szokatlan volt a koncert programjának összeállítása. Hallhajtunk ózsgalmi dalt, klasszikus és modern kórusműveket és népdalcsokrot egyaránt. Már a kezdet is rendhagyó volt. Nem ünnepi beszédrel vezették be a hangversenyt, hanem Fasang—Vajda—Tóth—Nap—Fény! c. kórusművével, melyet Szécsi József vezénylétével az ösztökár adott elő. Ezután következett Fasang Árpádnak, a KÓTA elnökségi tagjának közvetlen hangú köszöntő beszéde.

Minden előadott mű valamilyen évfordulóhoz kapcsolódott ez fogta egységbe a koncert programját. Érdekes volt a Marsseillaise és az Internacionale hangverseny-szerű előadása. A JATE Egyetem Enekkar által megszólaltatott Lassus A visszhang c. műve kiemelkedően

szép volt. Kár, hogy a kövvelkező mű — Bach 207. Kantátájának zárókórusa — amelynek szerves része a zongorakíséret, éppen ennek túlzott visszafogottsága miatt, nem érvényesülhetett igazán. A pergő ritmúsú, temperamentumos kórusmű, Schumann Cigányélet c. szerzeménye méltón érdemelte ki a közönség lelkes tapsát. Itt a zongorakíséretnek is csak gratulálhatunk. Meg kell még említenünk Szeghy Endre szegedi zeneszerző művét, a Móra Ferenc versére írt Altatódalt, amelyet szintén a JATE-kórus átélt, igényes tolmácsolásában hallhattunk.

A Ságvári gimnázium énekkara elsősorban az összkarokban szerepelt. Önállóan Mozart Nocturnum I., valamint H. Koch—Rossa Ernő Rumbala c. spanyol forradalmi dalát adták elő. Az utóbbi mű — amelyet két középiskolás fiú kísért gitáron — lelkes előadásából arra következtethetünk hogy ritmikuságával, modern zenei hangvételével közelebb áll a fiatal kórustagokhoz, mint a klasszikus művek.

A Rúzsa Sándor Népdal-együttes szerepeltetése citarazenekarral figyelemre méltó kezdeményezés volt, de mintha megbontotta volna a kórushangverseny egységét.

A koncert vendégeként Keöncsh Boldizsár, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola művésztanára, Bach 139. Kantátájából énekelt egy ariát és Farkas Ferenc Rosarium c. dalsorozatából két dalt. Kulturális előadómódjával szép sikert aratott.

A hangverseny kedves közjátékaként meleg szavakkal köszöntötték 85. születésnapján Kertész Lajos karnagyot, aki a JATE Egyetem Enekkart hosszú ideje vezette.

A záró összkart, Kodály A magyarokhoz c. kánonját Fasang Árpád vezényelte, 4. szólamként a közönséget is bevonva nem sikertelenül.

Ez a hangverseny változatos kórusműveivel, közvetlen hangvételével valóban a zene ünnepe volt. A szervezőket elsősorban Szécsi József karmester és a közreműködőket lelkes munkájukért elismerés illeti.

G. E.